

BARTOLOMÉ BIBILONI GUASP, *MANUAL CIVIL Y FISCAL DE LOS PACTOS SUCESORIOS EN EL DERECHO CIVIL DE LAS ILLES BALEARS*. VALÈNCIA, TIRANT LO BLANCH, 2023, 871 PÀGINES

1. El motiu d'aquest llibre és la promulgació de la Llei 8/2022, de l'11 de novembre, de successió voluntària paccionada o contractual de les Illes Balears. Aquesta norma és la primera llei balear extracompilada, en sentit estricte, perquè deroga preceptes de la Compilació balear (Decret legislatiu 79/1990, del 6 de setembre) per tal de desenvolupar-los fins a aconseguir legislar harmoniosament una institució fora de la Compilació.

La Llei 8/2022 no va acompanyada d'una política legislativa relativa al dret civil balear (magistralment, com calia esperar, ho manifestava el Dr. Miquel Coca a «Cuarenta años sin afianzar un modelo de política legislativa sobre el derecho civil de las Illes Balears», *Revista Jurídica de les Illes Balears*, núm. 23 [2022]), per la qual cosa no podem dir que sigui la primera de moltes altres lleis descompiladores, sinó, simplement, que és la primera i l'única, ja que és exemple d'una cosa que no s'havia aconseguit mai abans: elaborar una llei sobre algun nucli dur del denominat «dret civil especial o foral» (art. 149.1.8 CE) i fer-ho extramurs de la Compilació.

La finalitat del llibre és, però, oferir al món jurídic interessat una defensa del perquè d'aquesta llei, ja que el llibre dona testimoni de tot el que una llei no conta a l'interpret. Així, la necessitat de defensar la llei, en aquest llibre, no ve donada perquè es tracti d'una regulació imprevista, inesperada o agosarada; no, la finalitat és d'aquarterar bé la feina feta en la Llei 8/2022, la feina de desamortitzar el «dret foral» alliberant-lo de les vinculacions perpètuas al pensament dels qui el sistematitzaren, a partir dels anys seixanta del segle passat, i posar-lo en lliure circulació en mans d'una societat que no el sent com una relíquia que cal admirar, sinó com una eina al servei de les seves necessitats.

2. El llibre es denomina *manual*, però el lector no se'n farà una idea correcta, amb aquest títol, perquè no és una obra didàctica tal com s'entén en l'àmbit docent. És didàctica si prèviament se'ns avisa que és un manual per a operadors de la pràctica jurídica, ja que la finalitat del llibre és, a part de desenvolupar la Llei 8/2022, posar a l'abast del lector tota la informació prèvia que acompanya qualsevol política legislativa.

Per això, l'obra fa referència a les opinions *de lege ferenda* relacionades amb la conveniència de reformar la successió contractual regulada en la Compilació i aporta les sensacions amb les quals es va quedar l'autor, qui fou (fins al 2023) president del

Consell Assessor de Dret Civil Balear que redactà aquesta norma, sobre els debats, les modificacions, les renunciïes i els afegits de darrera hora a la norma, durant els anys de sessions dedicades a aquesta. També ofereix una recollida de doctrina local (és a dir, opinions d'operadors jurídics de diferents àmbits sobre qüestions diverses de la successió contractual), tant a mode de bibliografia com de citació. I, a més, aporta un recull de resolucions d'òrgans judicials i administratius, de distint tipus, que han tractat les qüestions més conflictives plantejades a la pràctica.

Finalment, també pot ser un llibre pedagògic pel fet que les opinions sobre el tema venen donades per un notari, professió de l'autor. Així, és aclaridora i orientadora, per als operadors jurídics que assessoren i litiguen, l'opinió de la pràctica notarial en relació amb l'organització formal i l'*iter* (des de la formalització a l'esgotament de les darreres conseqüències, sigui quina sigui la casuística) d'aquest negoci successori.

Per tant, aquest llibre és més que un manual: és un desenvolupament d'aspectes, sobretot civils, però també, i gens menyspreables, de gestió tributària, que conflueixen en la Llei 8/2022, o bé perquè els resol, o bé perquè els recull, o bé perquè es poden generar a partir d'aquesta.

3. El manual està dividit en quatre grans llibres. El llibre I («Los pactos sucesorios en general») intenta fer una exposició de qüestions generals sobre la figura, plantejada idealment. El llibre II exposa la regulació que fa la Llei 8/2022 per a Mallorca i Menorca, i el III, la que fa per a Eivissa i Formentera.

Amb aquesta estructura, l'autor desenvolupa la Llei 8/2022 des del punt de vista del que un operador pràctic podria plantejar-se, tant abans de la Llei —per tant, a partir de les qüestions que s'acostumaven a plantejar i solucionar amb les regles de la Compilació— com després d'aquesta. D'aquí que el lector trobi justificades les raons del legislador per a adoptar una solució i també trobi explicades altres possibles solucions, a partir de diferents punts de fuga, que no estaven a l'abast del legislador civil.

L'obra es tanca amb el llibre IV, sobre les repercussions tributàries de la figura de la successió contractual.

4. En la primera part (llibre I) s'exposa de manera destacada l'estructura general de la Llei 8/2022, tant descriptivament (àmbit d'aplicació, regles interpretatives i d'integració, concepte i classes) com, amb més detalls, alguna qüestió prèvia que, malauradament, no està a l'abast de la legislació balear solucionar, com ara la possibilitat que la Llei de pactes successoris s'apliqui, per residència, a estrangers i la problemàtica d'aquesta aplicació en relació amb el Reglament europeu de successions (núm. 650/2012).

Podríem dir, per tant, que en aquesta primera part, més que no pas de pactes successoris en general, amb l'evolució històrica o l'estudi comparat, l'autor tracta un gruix significatiu de qüestions sobre la llei aplicable. En certa manera són temes generals, com a condició prèvia *sine qua non* perquè l'operador jurídic sàpiga si pot

aplicar o no la Llei 8/2022. Així, en aquest punt trobem un relat sobre la conflictivitat que les normes de dret internacional privat del Codi civil espanyol, per la seva falta d'adequació als reglaments europeus sobre la llei aplicable (en general), provoquen, especialment, en la jurisprudència. Per a tractar-ho, l'autor fa una important reproducció i anàlisi personal (en el capítol darrer d'aquesta primera part de l'obra) de les resolucions de la Direcció General de Seguretat Jurídica i Fe Pública del 24 de maig de 2019, del 10 d'agost de 2020 i del 20 de gener de 2022, i de les sentències dels distints òrgans relacionades amb la doctrina d'aquestes resolucions.

5. La segona i la tercera parts de l'obra ressenyada estan dedicades, respectivament, a l'exposició i anàlisi de la regulació de la Llei 8/2022 relativa a la successió contractual del dret civil de Mallorca i Menorca i a la relativa als pactes successoris del dret civil d'Eivissa i Formentera.

5.1. Així, el llibre II analitza (títol I) tot l'esquelet jurídic de la donació universal de béns presents i futurs a partir del text legal i, anticipant-se als dubtes que puguin sorgir, alhora ofereix, per tal de donar una solució a cada dubte, una interpretació quasi «autèntica» de la norma, ja que l'autor, com a president del Consell Assessor de Dret Civil de les Illes Balears i atès que la Llei 8/2022 es va aprovar pel sistema de lectura única i per unanimitat, es revela com un intèrpret autèntic dels precedents legislatius i de la política legislativa pretesa per la norma.

Això es pot percebre, especialment, en les explicacions en matèria de capacitat i de representació de les parts del negoci, en els detalls sobre l'escriptura de constitució i els seus formalismes, i en alguns temes de nova previsió (en relació amb la regulació històrica de la figura) de la Llei 8/2022, com la novació del contingut, l'eliminació de la reversió legal, el tractament complet de la revocació i l'anàlisi de les dificultats del doble títol (contractual i successori) que presenta el negoci de la donació universal, ja que combina, en vida del donant, la transmissió de present de la condició d'hereu, amb la contradicció interna que conté aquesta idea. En definitiva, tot això ens mostra que les justificacions *de lege data* de l'autor del llibre, i coautor de l'avantprojecte de llei que finalment acaba sent, sense canvis, la Llei 8/2022, revelen, als juristes, molta informació interpretativa interessant en aquest tema.

A continuació (títol II del llibre II) trobem l'estudi del negoci contractual successori de caire particular, més conegut com a *llegítima*. Cal destacar tota la informació que aporta el llibre sobre les característiques de la definició, entre les quals l'onerositat és una de les més difícils de comprendre, i és en aquest punt on s'aporta una major anàlisi de jurisprudència.

Per altra banda, hi ha una descripció detallada de tot l'esquelet de la figura i el seu desenvolupament, amb les vicissituds que poden ocórrer, com ara la regulació del retracte en cas de premoriència del donatari i la computació del valor de la definició en cas que el definit sigui també cohereu. Igualment, es fa èmfasi en els efectes especials

de la definició: la seva relació amb l'obertura de la successió intestada i la posició del descendent legitimari definit dins de la successió intestada.

5.2. La tercera gran part de l'obra (llibre III) es dedica a la successió paccionada d'Eivissa i Formentera, on s'entra en l'anunci i la descripció de l'àmplia tipologia de pactes successoris —a títol universal, a títol particular i en concepte de llegítima— que regula la Llei 8/2022. És precisament en relació amb el pacte de renúncia a la llegítima o finiment que es fa una descripció precisa de totes les seves possibles característiques jurídiques.

Així mateix, és rellevant com l'autor posa en relació les regles de la Llei 8/2022 sobre el dret civil pitiús, amb la supletorietat de les regles de la Compilació balear i del Codi civil espanyol; per exemple, en cas de voler pactar com fer front a la premoriència, respecte a l'ascendent donant, del legitimari, i també en matèria de computació i de col·lació del finiment.

La relació entre el finiment i el testament o altres pactes successoris és una matèria regulada amb solucions *sui generis* per part del dret pitiús; per això, la seva anàlisi i el seu joc són tractats en l'obra de manera introductòria, tanmateix molt interessant perquè l'autor anticipa plantejaments futurs i de preparació davant les múltiples casuístiques que segur que sorgiran.

6. L'última part del llibre ressenyat s'ocupa dels aspectes fiscals en unes gens menyspreables dues-centes pàgines.

Aquí l'autor fa gala del domini que té de la integració de l'ordenament jurídic civil i fiscal en matèria de negocis de transmissió patrimonial *mortis causa*. Un domini que fa que l'obra, a vegades només descriptiva de la norma, a vegades només panoràmica quant a les teories, adopti sempre una utilitat pràctica, normalment absent en els estudis civils de dret successori.

Així, l'autor explica l'impost sobre donacions i successions, l'impost sobre la renda de les persones físiques (IRPF) i els impostos municipals. Tots aquests impostos sempre són poc relacionats amb les transaccions successòries, però no són poca cosa pel que fa a la quantitat que ha de pagar l'obligat —adquirent o donatari—. Començant per aquest darrer impost, és interessant saber que els ajuntaments poden bonificar, fins a un 95 %, la quota íntegra del tribut, per la qual cosa, depenent del lloc d'ubicació de l'immoble, el donatari haurà de fer front a quantitats majors que en altres per immobles similars; això planteja, d'alguna manera, una certa desigualtat dins d'una mateixa illa.

En relació amb l'impost de donacions i successions, és interessant el repàs que l'autor fa de la lluita competencial per a regular-lo i de les dificultats amb les quals es van trobar els negocis successoris paccionats per tal de poder rebre el mateix tracte bonificat que trobaren les successions *mortis causa* en el cas de les Illes Balears. Així mateix, la dificultat d'entendre que els pactes successoris són negocis *mortis causa*

sense causant és una batalla que encara no s'ha guanyat del tot (per exemple, la Llei 11/2021, de mesures contra el frau fiscal, és bel·ligerant en aquesta qüestió, ja que posa traves a la transmissió posterior del bé donat, per part del donatari, i no ho és quan el bé s'ha obtingut per defunció del donant —causant).

En tercer lloc, destaquem l'exposició del periple que els pactes successoris van patir en relació amb la tributació del guany, per part del donant, en l'IRPF. En aquest punt, el llibre conta tota la trajectòria i analitza el canvi rellevant que representà la Sentència del Tribunal Suprem del 9 de febrer de 2016, que va equiparar, pel que fa al donant, la transmissió d'un bé per pacte successori amb la transmissió per defunció.

Així mateix, en tot el tema tributari, l'autor aporta consultes vinculants fetes pels cooperadors jurídics a l'Administració tributària que, de manera inversemblant, han anat marcant el camí legislatiu en aquesta matèria.

Finalment, en aquesta part del llibre l'autor dona una opinió que podria ser la idea inicial del llibre, el motiu de la necessitat de la Llei 8/2022 i l'avançament de la conclusió d'aquesta ressenya:

Eliminada la tributación del donante o disponente y reducida la del donatario o instituido, no es de extrañar que la celebración de pactos se multiplicara, convirtiéndose en una de las figuras jurídicas más apreciadas del derecho civil balear. Por esa razón, en el año 2017, aprovechando una reforma de la Compilación, se reconoció la posibilidad de su otorgamiento a los ciudadanos de la isla de Menorca.

7. Aquest llibre serà de gran utilitat als operadors jurídics que s'ocupen d'aquestes qüestions perquè, més enllà del text de la Llei, no els caldrà res més per a acompanyar-se en les propostes de planificació successòria i en les resolucions de dubtes jurídics quotidians.

Serà també balsàmic per a la disciplina del dret civil balear, en el sentit que ens muda, definitivament, el punt de partida per al seu estudi al segle XXI. L'obra no emblanquina els problemes, quedant així com una casa vella, sinó que inicia la mudança cap a un nou edifici com a punt de partida des del qual aportar, investigar i desenvolupar el dret successori balear.

Francesca Llodrà Grimalt
Professora titular de dret civil
Universitat de les Illes Balears